

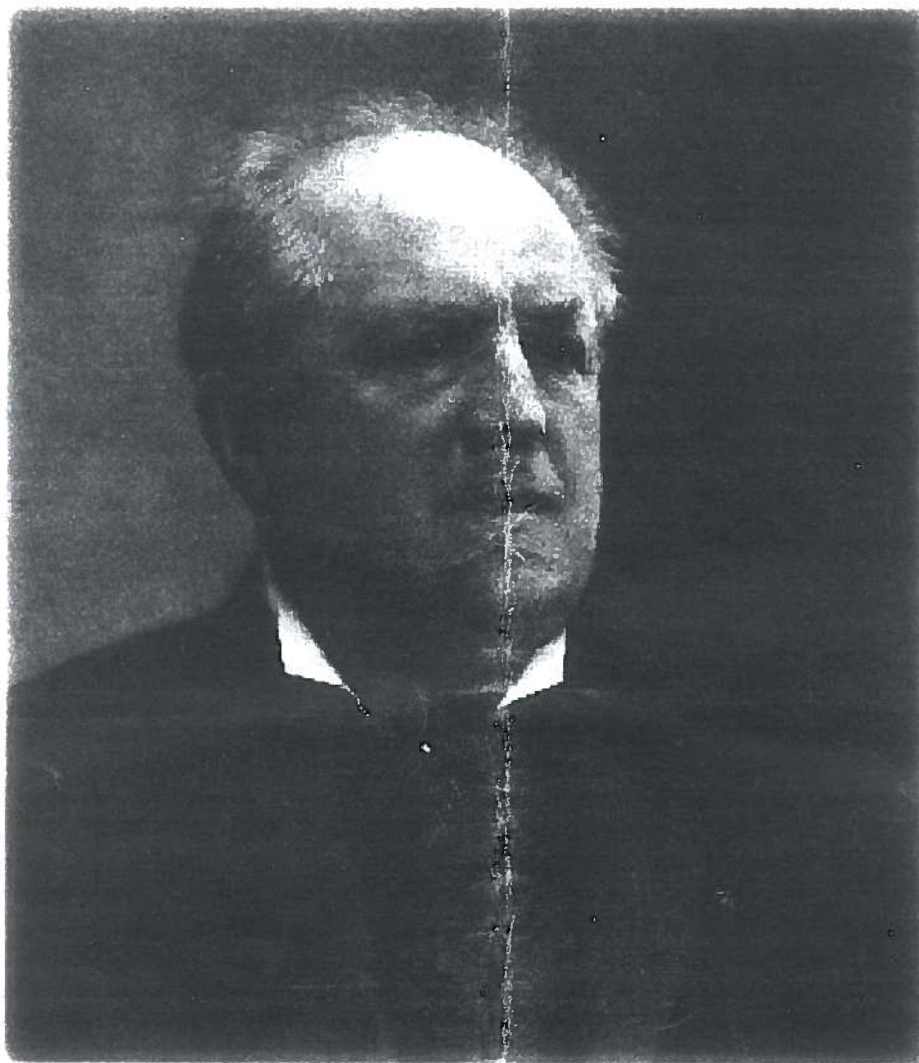
De religieuze factor in de biografie

door dr. J.D.Th. Wassenaar

Onder bovenstaand motto vond in 2010 een tweedaags congres plaats, georganiseerd door de Groningse Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap en het Biografie Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Resultaat van de samenwerking: de bundel *Biografie & religie*, die vorig jaar verscheen. Ik las het in tal van opzichten boeiende boek (toch) met gemengde gevoelens.

'Minder kerk, meer geloof - op die manier is de verhouding tussen religie, samenleving en individu in het huidige Nederland al eens samengevat. Nadat het maatschappelijk leven vanaf de late negentiende eeuw steeds indringender op religieuze en levensbeschouwelijke basis was georganiseerd en gedisciplineerd, zou de in de jaren 1960 gestarte ontzuiling ervoor hebben gezorgd dat religie vooral een kwestie van persoonlijk geloof werd.', zo is op de achterflap van *Biografie & religie* te lezen. De inleiders noemen 'Minder kerk, meer geloof' aan de ene kant een treffende, aan de andere kant een misleidende formule. Dat laatste omdat het huidige religieuze landschap gevarieerder is dan de genoemde slogan suggereert.

De meeste bijdragen in de bundel stellen

Abraham Kuiper

Volgens de inleiders is het vertrekpunt van een geheel andere invalshoek - wat ik een

niet zonder reden. Maar inmiddels stelt hij: 'Kijk ik nu naar Hanlo, bijna twintig jaar nadat ik met dat onderzoek ben begonnen, dan zou ik religie waarschijnlijk prominenter in dat interpretatiekader van het Peter Pan-syndroom hebben ingebed.'

Terug naar Abraham Kuiper. Ik wil hier nog wijzen op een bundel artikelen van Jan de Bruijn, *De sabel van Colijn*. Het boek verscheen ook in 2011, het jaar waarin de auteur met pensioen ging als directeur van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, waarvoor hij veel betekend heeft. Het boek is een bundeling van eerder gepubliceerde opstellen over protestantse politici en theologen, uit een tijd waarin politiek en religie in ons land nauw met elkaar verweven waren: Kuiper, P.J. Hoedemaker, A.F. de Savornin Lohman, L. Schouten, H. Colijn, J.Th. de Visser en P.S. Gerbrandy. Op de achterflap is te lezen: 'De essays zijn geschreven vanuit een wisselend perspectief, waarbij de karakters met al hun eigenaardigheden scherp en vaak geestig worden getypeerd. Bij alle verschillen hadden zij een sterke overtuiging en grote gedrevenheid gemeen. Dat verklaart ook de vele conflicten die zij (onderling) uitvochten, al lieten zij zich allen inspireren door het ideaal van een christelijke natie.'

Volgens George Harinck, die de bundel inleidt, is De Bruijn in een hervormde pastorie opgegroeid, hield hij meer voeling met H.F. Kohlbrugge dan met de voor zijn voorganger George Puchinger zo inspi-

manuscrap gevareerder is aan de genoemde slogan suggereert.

De meeste bijdragen in de bundel stellen de religieuze factor in de biografie van een bepaalde persoon uit het verleden (ik noem: Ferdinand Domela Nieuwenhuis, Herman Gorter, Abraham Kuiper en Gezina van der Molen) aan de orde. Vier artikelen presenteren een groep mensen ('Bekering op de buitenplaats - Adel, religie & biografie in het interbellum', 'Religie als beroep - Zendingarbeiders in Nederlands-Indië, 1890-1942', 'Geloven en politiek engagement in de sociaaldemocratie', 'Verkondigers van heil - Uitgetreden priesters over geloof en kerk in de jaren zestig').

Abraham Kuiper

Volgens de inleiders is het vertrekpunt van de bijdragen, dat juist een biografische benadering van historische data, verhalen en herinneringen ons meer en een beter inzicht kan bieden in de rol die religie in het moderne Nederland speelt in zowel het persoonlijke als het publieke leven van mannen en vrouwen. Die insteek komt positief over: de auteurs willen recht doen aan de overtuiging van de mensen die onderwerp van hun studie waren. Maar bij lezing van de Inleiding en van sommige artikelen bekwam mij het gevoel dat er tegelijkertijd nogal eens sprake was van

een geheel andere invalshoek - wat ik een 'reductionistische' zou willen noemen. Zo wordt in de Inleiding de vraag gesteld of bekeringen of bekeringsgolven niet vaak samenhangen met bepaalde voorafgaande verschijnselen in het leven van mensen of met specifieke culturele omstandigheden. Wat dat laatste betreft: dan heeft het er veel van dat keerpunten in mensenlevens op z'n minst voor een deel door breukvlakken in de geschiedenis (Jan Romein) verklaard zouden kunnen worden. Om maar te zwijgen over de hier en daar nauwelijks verholten visie dat een geloofsovertuiging weinig anders dan een kwestie van emotie of psychologie is.

Het duidelijkste voorbeeld: de wijze waarop Jeroen Koch, historicus aan de Universiteit Utrecht, met de authenticiteit van de door Abraham Kuiper zelf verhaalde wedergeboorte omgaat. De auteur heeft niet erg veel affiniteit met de door hem beschreven figuur. Ik moet zeggen: aan de ene kant is dat heel verfrissend. In het verleden kwamen volgelingen van Kuiper nog wel eens tot sterk hagiografische beschrijvingen van hun voorman, alsof hij een heilige geweest zou zijn. Van zulke biografieën moet je niet te veel lezen. Daar krijg je een keer genoeg van. Aan de andere kant mag men, lijkt mij, van een biograaf verwachten dat hij zich kan inleven in de persoon die onderwerp van zijn studie is. Dat is Koch onvoldoende gelukt. De vraag is trouwens of hij dat wilde. Koch: '(...) het is goed mogelijk godsdienst onderdeel te laten zijn van een seculier begrip van de menselijke natuur.' Over psychologische reductie gesproken! Alsof godsdienst of geloof geen zelfstandige categorie is...

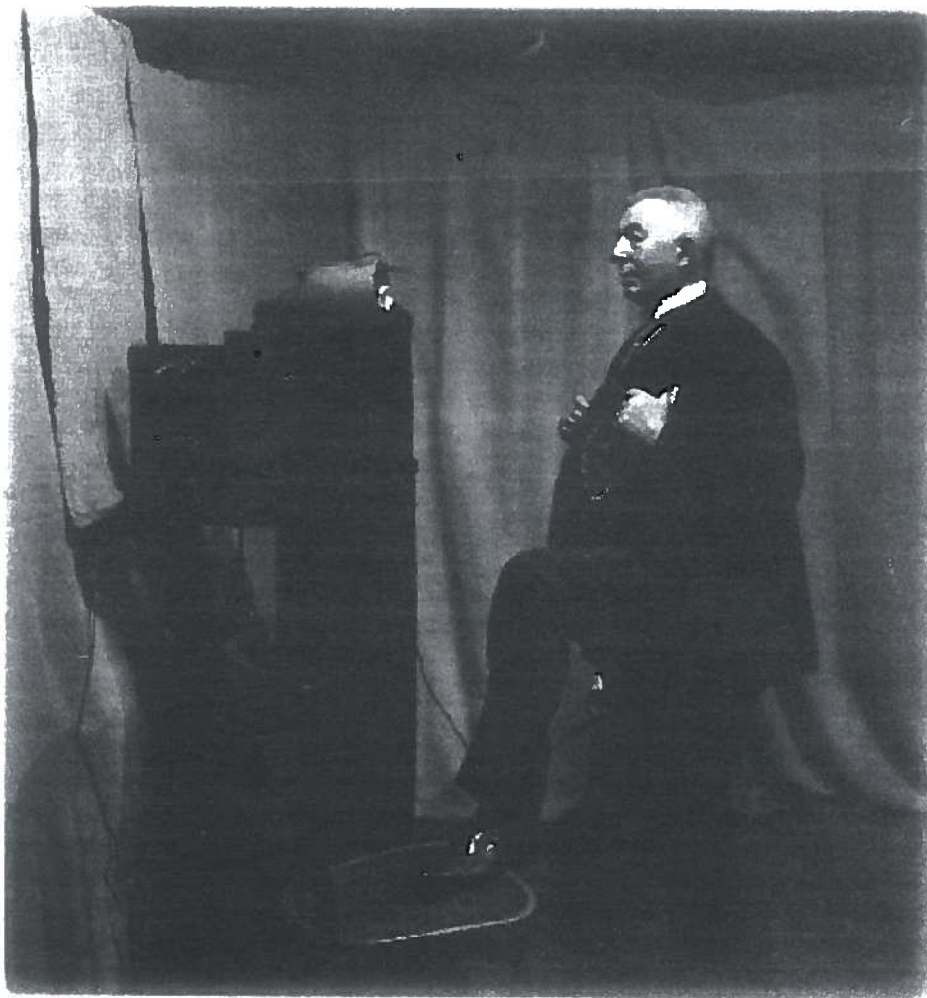
In dit verband is het aardig om te vermelden hoe Hans Renders, hoogleraar Geschiedenis van de Biografie en directeur van het Biografie Instituut, op zijn biografie van Jan Hanlo van meer dan tien jaar geleden terugkijkt. Hij toetste diens leven aan de hand van een psychiatrisch syndroom

pastorie opgegroeid, hield hij meer voeling met H.F. Kohlbrugge dan met de voor zijn voorganger George Puchinger zo inspirerende K. Schilder en was hij meer van de lijn van Lohman dan van Kuiper. Dat neemt niet weg - en daarom stel ik het aan de orde, in vergelijking met de bijdrage van Koch in de andere bundel - dat de auteur de intentie heeft om recht te doen aan wie Kuiper heeft willen zijn. Niet kritiekloos. Hij doet echt niet aan heiligenverering, maar hij begrijpt wel wat, Wie Kuiper bewogen heeft.

Ik vind het artikel met de veelzeggende titel 'Het heengaan van Mozes' (ondertitel: 'Abraham Kuiper in de ogen van zijn nageslacht') de mooiste bijdrage in *De sabel van Colijn*. Op treffende wijze laat de auteur zien hoe de waardering voor Kuiper in de loop der tijden zowel in kerkelijk als politiek Nederland verschoven is. Aan het einde van het stuk stelt hij vast dat er sinds de Kuiper-herdenking van 1987 onder historici en theologen sprake is van een hernieuwde belangstelling voor deze intrigerende figuur, blijkens de vele publicaties die de laatste decennia over hem zijn verschenen. De Bruijn: 'Deze geschiedschrijving is niet langer een instrument om een volksdeel te vormen en te voeden met dierbare herinneringen, maar streeft er naar recht te doen aan een historische persoonlijkheid die van meer dan nationale betekenis is geweest.' Op evenwichtige wijze heeft de auteur daar het zijne aan bijgedragen.

Besproken:

- Mirjam de Baar, Yme Kuiper en Hans Renders (red.), *Biografie & religie. De religieuze factor in de biografie*; Boom, Amsterdam, 2011; 299 p.; ISBN 978 94 6105 476 0; prijs: € 19,90;
- Jan de Bruijn, *De sabel van Colijn*. Biografische opstellen over religie en politiek; Verloren, Hilversum, 2011; 370 p.; ISBN 978 90 8704 256 1; prijs: € 29,00.

Colijn